Mosseskogen og Moss Jernverk

Av Egil Jensen og Edmund Schilvold

Gruvedriften

Moss Jernverk sto i en periode for en omfattende malmleting og gruvedrift i Mosseskogen. Det meste av letingen fant sted i årene 1722, 1723 og 1724, og denne aktiviteten etterlot en lang rekke spor som vi fortsatt kan observere i dag, nesten tre århundrer senere. Mange av disse sporene er såkalte røsk, enkeltutsprengninger gjort når man ville se nærmere på et parti berg som så interessant ut.

Driften på skjerp og gruver skjedde i hovedsak i tidsrommet fra 1725 til 1750. Aktiviteten ga imidlertid minimalt med jern til jernverket. Malmen var for fattig til at det var mulig å få noe særlig ut av den med 1700-tallets teknologi.

De såkalte hjemmegruvene til jernverket, fikk alle navn, og het som følger: Myre gruve, Multemyr gruve, Dahl gruve, Lindbo gruve og Kihlsgruve.

Etter 1750 var det kun Kihlsgruve som var i drift.

Det finnes også en annen type gruver i Mosseskogen – pegmatittgruver. Disse gruvene har ingen tilknytning til jernverket. I pegmatittgruvene tok man ut pegmatitt, en grovkornet granitt som inneholder mineralene glimmer, kvarts og feltspatt. De som hentet ut pegmatitt i Mosseskogen, var først og fremst ute etter feltspatt.

Ved Mossesundet var det en mølle som malte feltspatten til pulver. Det ble så solgt til porselensindustrien.

Driften på pegmatitt i mosseområdet fant sted i perioden 1888 –1930. Uttaket av pegmatitt i Mosseskogen skjedde trolig i årene mellom 1910 og 1920.

Mosseskogen har også vært åsted for produksjon av blokkstein til grunnmurer.

Kullmilene

En kullmile er et anlegg for framstilling av trekull. Hensikten med å gjøre om ved til trekull, er at prosessen fjerner det meste av

vanninnholdet i veden. Dermed kan man oppnå høyere temperatur ved videre forbrenning – i et jernverk, for eksempel.

Produksjon av trekull har funnet sted i flere tusen år, og er knyttet til utvinning og bearbeiding av metaller – særlig jern. I begynnelsen ble kullet produsert i groper i bakken som var om lag én meter dype og opptil én og en halv meter i diameter – såkalte kullgroper. Slike finnes det mange rester av, de fleste fra folkevandringstiden.

Den tradisjonelle kullmila ble introdusert tidlig i middelalderen. Prinsippet med ”reismila” kom til Skandinavia fra Tyskland på 1500-tallet, og var dominerende helt til slutten av 1800-tallet.

Restene etter gamle kullmiler framtrer gjerne som mer eller mindre vegetasjonsfrie områder i skogen. De har gjerne en diameter på mellom åtte og tjue meter. Det er askerester i marken, og en jordvoll rundt.

I tilknytning til mila var det ofte en koie til vaktmannskapet.

Store miler, av den typen som ble brukt til framstilling av trekull til jernverk, måtte passes i flere uker før kullet var ferdig, og gjennom hele denne tiden måtte oksygentilførselen justeres – ilden måtte holdes ved like, men forbrenningen måtte holdes på et nivå der veden ble til kull, og ikke til aske.

Ord som kullebund, kullebunn, kølabonn og kolbotn er alle referanser til brenning av trekull.

Kilder

Jensen, Egil 2008, *Landskapshistorie og kulturminner – Mosseskogen. Rapport til Kambo Vel*

Wikipedia